

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК СТАБІЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Порушено питання воєнної безпеки як чинника стабільності суспільства. Розглянуто взаємозв'язок між стабільністю суспільства і воєнною безпекою. Воєнна безпека як якісна характеристика та стан суспільства функціонально залежить від стабільності. Як результат розвитку суспільства, воєнна безпека обумовлена рівнем і характером зовнішньої військової експансії, рівнем і динамікою розвитку суспільства. Розкрито сутність воєнної безпеки та її прояви.

Ключові слова: *воєнна безпека, стабільність суспільства, зовнішня агресія, збройне насильство, захист особи, національні інтереси.*

Постановка проблеми. Своєрідність сучасних підходів до захисту України від зовнішньої агресії визначається характером змін у світовій і регіональних системах безпеки, перехідним станом пострадянських країн, до яких належить і Україна. Це вимагає дослідження проблеми воєнної безпеки суспільства і держави в контексті захисту України від зовнішньої агресії, порівняння загальних тенденцій реформування українського суспільства із завданнями реформування воєнної організації України.

Стан дослідження. Теоретичну основу з'ясування питань воєнної безпеки як фактора стабільності суспільства становлять публікації таких провідних науковців: Ю. Г. Барабаша, В. В. Белєвцевої, Ю. П. Битяка, В. В. Вішнякова, Г. А. Дробаха, А. А. Каленського, М. П. Кучерявенка, Г. Д. Рябокона, Є. Б. Смірнова, М. В. Цюрупа, В. С. Ясинської та інших учених.

Метою статті є висвітлення питань воєнної безпеки як чинника стабільності суспільства.

Виклад основних положень. Досягнути стабільності суспільства можна, якщо: політична влада виражає інтереси більшості членів суспільства, а залежність від зовнішніх суб'єктів міжнародного політичного та економічного життя не має характеру підпорядкованості їм; досягнуто реальної збалансованості інтересів різних верств, груп, громадських організацій, та інститутів суспільства і держави; владою реалізований визначений законодавством гарантований мінімум забезпечення інтересів окремої особистості; збалансований рівень

і динаміка розвитку компонентів і елементів суспільства; доволі виражена інтегруюча основа суспільства (яка отримала національно-державний статус, закріплена в законодавстві, обумовлена традиціями суспільства, є найважливішою складовою ментальності всіх основних соціальних груп і більшості індивідів суспільства); основна частина наявних у суспільстві ресурсів (природних, духовних, інтелектуальних, економічних, обумовлених геополітичним становищем тощо) ефективно реалізується в інтересах цього суспільства [1].

Взаємозв'язок між стабільністю суспільства і воєнною безпекою має ієрархічний характер. Це означає, що воєнна безпека як якісна характеристика та стан суспільства, як правило, функціонально залежить від стабільності. Незважаючи на ставлення обох феноменів безпосередньо до всього суспільства і складні взаємозалежності між ними, статус стабільності виявляється більш високим порівняно зі статусом військової безпеки у функціональному розумінні. Як стан соціуму, стабільність охоплює низку параметрів: усі види соціальної безпеки, такі як інформаційна, економічна, продовольча, екологічна, та ін. Якщо безпека не забезпечена, тобто суспільство виявляється незахищеним, то його стабільність вельми умовна. Стабільність суспільства – характеристика, прояв якої важливий для суспільства постійно, безперервно, незалежно від кількості та якості проблем. Суспільство завжди потребує розвитку і досягненні тих чи інших цілей. Головна увага й зусилля суспільства, його основних інститутів можуть бути спрямовані по черзі на ту чи іншу соціальну сферу, зокрема на воєнну безпеку.

Воєнна безпека особистості, суспільства і держави повинна забезпечуватися постійно. Під час створення високого ступеня захищеності від різних проявів військової експансії або військової небезпеки, що набуває інших форм, за створення особливих умов і відносин усередині суспільства і між соціальною системою та її міжнародними партнерами, проблеми у сфері воєнної безпеки можуть мінімізуватися і стати для суспільства непомітними.

Воєнна безпека суспільства – такий стан її внутрішніх і зовнішніх суспільних відносин, компонентів і елементів, за якого забезпечується їх захищеність, заснована на ефективній протидії впливу воєнних загроз (збройного насильства), мінімізуючи негативні впливи військової експансії ззовні, відтак – у всіх суспільних сферах, створюючи умови для стабільності цього суспільства. Досягнута і забезпечена воєнна безпека, нейтралізуючи або мінімізуючи воєнні загрози, стимулюючи зміцнення інших сфер суспільної діяльності, створює умови, які дозволяють підтримувати життєздатність суспільства. Воєнна безпека не є безумовною гарантією стабільності, вона лише створює

сприятливі умови життєздатності суспільства в різних сферах. Також важлива спрямованість розвитку суспільства: якщо воно володіє певним прогресивним вектором розвитку, то воєнна безпека дозволяє підвищувати динамізм і стійкість її прогресивних еволюційних процесів, удосконалювати її структуру і якість окремих елементів створенням сприятливих умов у відповідних сферах суспільства. У випадку, коли суспільство не розвивається, окрім того – деградує, забезпечена воєнна безпека може мимоволі сприяти збільшенню відтворення екстенсивних відносин усередині системи, консервації відсталості. Тільки в суспільстві, який відрізняє прогресивний вектор розвитку, воєнна безпека створює умови забезпечення необхідного динамізму, спрямованості й стійкості розвитку суспільства відповідно до цілей і пріоритетів такого суспільства.

Як необхідна умова стабільності суспільства, воєнна безпека, не маючи мети створення умов для сталого розвитку суспільства, може значно сприяти не тільки консервації суспільних відносин, а й поступовому зниженню можливості вдосконалення підсистеми військової безпеки – у цьому полягає конкретно-історична обумовленість військової безпеки кожного суспільства.

Отже, воєнна безпека відображає реальний стан конкретного суспільства, в якому виражене широке коло питань і відносин, пов'язаних із захистом особи, суспільства і держави від збройного насильства, забезпеченням їх нормального функціонування та створенням умов для їх розвитку. Коло розв'язуваних у межах воєнної безпеки питань сягають за сферу питань оборонного і військово-політичного змісту. Небезпека військового характеру суб'єктам, що входять у це суспільство, може виникнути і за межами території (територіальних вод, повітряного простору) країни.

Сутність воєнної безпеки та її прояви суперечливі. З одного боку, воєнна безпека – необхідна умова життєздатності суспільства, що розвивається. З іншого, воєнна безпека суспільства – це динамічний стан, який залежить від багатьох факторів, наслідки яких складно передбачити.

З третього боку, навіть найпотужніша система воєнної безпеки не гарантує абсолютної захищеності суспільства від негативних наслідків збройних впливів на неї (загибелі громадян, руйнування елементів економіки, інфраструктури тощо). Воєнна безпека є важливим і необхідним чинником стабільності суспільства, її розвитку, позитивних процесів у всіх її сферах.

Вона виконує важливу роль у галузі самосвідомості та самоідентифікації індивідів, соціальних груп і суспільства загалом, це

необхідна умова для формування позитивної громадської та індивідуальної самосвідомості в будь-якому суспільстві.

Реалізована воєнна безпека, сприяючи впорядкуванню і вдосконаленню внутрішньосоціальних відносин, зміцнюючи суспільство, має велике значення для формування високого статусу суспільства в межах міжнародного співтовариства. Також воєнна безпека суспільства становить важливу цінність суспільства і як ідеал, мета, до якої держава і суспільство повинні постійно прагнути. Водночас воєнна безпека потребує постійної уваги не тільки з боку інститутів, які безпосередньо виконують завдання оборонного характеру, протидії відкритим проявам збройного насильства, а й з боку всіх елементів військової організації держави, всього суспільства.

Воєнна безпека як стан соціуму зазнає впливу великої кількості умов, пов'язаних зі всіма сферами діяльності суспільства, і може виявитися вразливою як в економічному, ідеологічному, соціально-демографічному, так і у власне військовому значенні. Воєнна безпека не є абсолютною гарантією захисту особи, суспільства і держави від будь-яких проявів військової експансії, негативних впливів на суспільство військовими засобами. Жодна потужна і досконала підсистема воєнної безпеки не гарантує запобігання військовим загрозам, не виключає повністю силового впливу ззовні. Воєнна безпека вирішує винятково завдання захисту та оборони, спочатку опиняється в залежному становищі від ймовірного агресора. Попри те, воєнна безпека у формі превентивних заходів може ініціювати несподівані контрзаходи з боку об'єкта превентивного військового та військово-політичного тиску. Крім того, воєнна безпека не є абсолютною характеристикою суспільства або держави, гранично точною величиною. Забезпечити стовідсотково гарантовану воєнну безпеку суспільства практично неможливо, як і досягти ідеалу, хоча б через динамічність соціальної еволюції і різноманіття форм соціальних утворень і процесів, але прагнути до цього можна і необхідно. Історія нагадує про те, що успіхи у сфері забезпечення воєнної безпеки можуть за певних обставин доволі швидко втратити своє значення, і про те, що в питаннях воєнної безпеки чимале значення має професіоналізм і рішучість військових і державних керівників, моральний дух воїнів, рівень взаєморозуміння в суспільстві, його загальний настрій, віра народу в свою країну, в свої Збройні Сили, в своїх вождів. Але не можна забувати про те, що тільки за активного і цілеспрямованого вирішення питань воєнної безпеки можлива реальна мінімізація військових загроз і небезпек. Певна суперечливість воєнної безпеки не знижує її значущості для будь-якого суспільства, особливо зберігає високу ймовірність військового впливу.

Факторіальний вплив воєнної безпеки на стан суспільства становить складний багатоаспектний вплив, обумовлений: конкретним характером і важливістю її значення для життєздатності суспільства, складністю і масштабами інструменту забезпечення воєнної безпеки – підсистеми її забезпечення – пронизує все суспільство і охоплює три рівні, а саме: громадський (або субстанціональний), державний (або концептуально-координаційний), військовий (виконавчий).

Часто вживане поняття «національна безпека» охоплює сукупність окремих видів безпеки: економічної, політичної, інформаційної, наукової, культурної, фінансової тощо, серед яких однією з найважливіших є воєнна безпека, тому під час визначення механізмів реалізації «національної безпеки» доводиться неминуче стикатися з механізмами реалізації тих чи інших конкретних видів безпеки [2]. Як результат розвитку суспільства, воєнна безпека обумовлена рівнем і характером зовнішньої військової експансії, рівнем і динамікою розвитку суспільства, забезпечуючи цей розвиток, створюючи відповідні сприятливі умови (або нейтралізуючи і мінімізуючи негативний аспект зовнішньополітичної ситуації, яка виникає) у військовій і військово-політичній галузях. Воєнна безпека створює умови для прогресивного розвитку суспільства, сприяє інтенсифікації її внутрішніх процесів і відносин, які впливають на забезпечення її життєздатності. Чим досконаліша підсистема забезпечення військової безпеки, тим більш позитивний вплив вона матиме на суспільство. Виникає ефект вторинної детермінанти. І в цьому разі рівень прямого впливу воєнної безпеки на стабільність і життєздатність суспільства ще підвищується, забезпечуючи стабільність суспільства.

Нинішня епоха характеризується ускладненням внутрішніх відносин у суспільстві і відносин між соціальними системами, розвитком технологій і методів силового впливу соціальних систем, підвищенням взаємозалежності різних сфер соціальної діяльності і різних соціальних систем, прагненням до комплексного вирішення багатьох завдань (зокрема у військово-політичній сфері), і деякими іншими особливостями. Тому сучасна воєнна безпека – результат складної взаємозумовленості військових і невійськових способів реалізації національних інтересів, досягнення тактичних і стратегічних цілей соціальних систем.

Серед сучасних загроз Україні – масові порушення прав людини і етнічний геноцид, проблеми національних меншин, боротьба за доступ до природних ресурсів; націоналізм і фундаменталізм, збільшення експорту зброї та її поширення, що характерно до Російської Федерації і є передумовою виникнення війн.

З огляду на рівень розвитку соціуму і складні завдання, частина яких пов'язана із необхідністю всебічного вдосконалення в ньому демократичних начал, доцільно представити підсистему забезпечення військової безпеки як нерозривну єдність взаємообумовлених трьох основних рівнів.

На першому рівні – суспільному, субстанціональному – формується якість усвідомлення і відповідний вид суспільних настроїв і дій, що дозволяють тією чи іншою мірою ефективно формувати два інші рівні, здійснювати їх діяльність щодо забезпечення воєнної безпеки суспільства. Цей рівень є базовим для всієї підсистеми військової безпеки.

На другому рівні – державному, концептуальному – формулюється концепція, основні цілі та завдання воєнної безпеки. Елементи цього рівня відповідають за загальну політику і вирішення основних проблем воєнної безпеки. Державний рівень, що пов'язує два інші, виконує функції управління і координації всієї діяльності щодо забезпечення воєнної безпеки.

На третьому рівні – військовому, виконавчому – виконуються конкретні військово-політичні, навчально-бойові, а за необхідності і бойові завдання у межах забезпечення воєнної безпеки.

Отож, підсистема забезпечення воєнної безпеки пронизує все суспільство. Виявляючись на різних рівнях неоднаково, найбільш конкретно вона позначена на третьому, власне військовому, виконавчому рівні. Три рівні несуть відповідальність за реалізацію концепції воєнної безпеки, вирішення певних, відповідних цьому рівню, завдань щодо її здійснення. Ступінь і форма відповідальності на кожному рівні різні.

Основна відповідальність лежить на елементах другого рівня, що виробляють концепцію воєнної безпеки, програму її реалізації та координують усю діяльність щодо її забезпечення [3]. На державному рівні реалізується відповідальність за правильність і своєчасність визначення цілей і окреслення завдань у розглянутій галузі.

Воєнна безпека України в сучасних умовах, коли військове насильство досі є важливим інструментом забезпечення інтересів Російської Федерації, становить ключовий фактор життєздатності українського суспільства, його стабільності, значення і роль якого значною мірою недооцінюється суспільством і державою. Військове насильство з боку Російської Федерації стає нормою в досягненні зовнішньополітичних цілей, реалізації економічних та інших інтересів. Масштаби, якість та інтенсивність розвитку військових організацій Росії, документи, що відображають концептуальні погляди керівників цієї країни,

дозволяють робити висновки про те, що метою їх військової експансії є країни колишнього Радянського Союзу.

Соціальна практика не дозволяє сподіватися на швидке зникнення війн із політичного арсеналу. Досягнення Росією своїх цілей за допомогою військової сили ще тривалий час буде важливим способом соціального розвитку.

У результаті військового насильства ззовні під загрозою опиниться розвиток не тільки окремих сфер суспільства, але й України як самостійного, самобутнього соціуму, унікальної культури, суверенної, незалежної держави. Невідкладне вирішення проблем воєнної безпеки суспільства зумовлено винятковою ситуацією, що виникла і визначається загальним невисоким рівнем розвитку України, її проблемами в галузі забезпечення воєнної безпеки.

В Україні недостатньо високий рівень розвитку порівняно з партнерами (наприклад, США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція), нижче темпи ніж у інших (наприклад, Китаю) і конкурентів із міжнародного співтовариства (Російська Федерація).

Забезпечення воєнної безпеки українського суспільства та підвищення ефективності підсистеми воєнної безпеки необхідно використовувати з метою всебічного розвитку суспільства. Забезпечення воєнної безпеки не є «одновимірною витратною» діяльністю, що прирікає суспільство на значні витрати ресурсів і не приносить суспільству користі, крім створення певних гарантій незалежності.

Сама собою воєнна безпека, як певний рівень захищеності суспільства від загроз воєнного характеру, і реальна діяльність щодо її досягнення здійснюють більш складний і позитивний вплив на суспільство загалом, на її окремі компоненти й елементи, психологічний стан соціальних груп і окремих особистостей. Підсистема воєнної безпеки, з метою вдосконалення власної ефективності, бере участь у виробленні принципів, напрямів і конкретних технологій вдосконалення структури суспільства та її окремих елементів: Збройні Сили можуть генерувати власні оригінальні ідеї та концепції оптимізації відносин елемента і структури, елемента і підсистем суспільства, елемента і особистості, а також формувати ці відносини.

Підсистема воєнної безпеки стимулює діяльність інших елементів системи. У цьому випадку потреби військової організації держави, Збройних Сил виконують роль своєрідних викликів, на які треба відповідати суспільству. У цьому випадку рівень позитивності впливу пов'язаний зі складністю завдань і прогресивністю вимог. Наявність оборонних потреб призводить до створення робочих місць, інфраструктури країни, позитивно позначається на стані зайнятості населення,

якості функціонування суспільства. Отже, позитивно впливає на суспільство. Помилково і нерационально протиставляти військову безпеку і матеріальний добробут країни.

Стабільність суспільства в умовах військової експансії безпосередньо залежить від якості вирішення головних функціональних завдань Збройними Силами України.

Висновки. Отже, воєнна безпека є не тільки умовою, що впливає на життєздатність соціуму, характер і динаміку його розвитку, але є одним із найбільш істотних факторів стабільності суспільства. Механізм впливу воєнної безпеки на стан суспільства обумовлений параметрами інструменту, за допомогою якого ця безпека досягається. Вирішення практичних завдань воєнної безпеки на сучасному етапі історичного розвитку не може бути забезпечено ні силами однієї військової організації держави, ні її окремими елементами, навіть такими, як Збройні сили; для цього необхідна підсистема воєнної безпеки, що сягає за межі військової організації, через яку і здійснюється вплив на стабільність суспільства. Структура конкретної підсистеми воєнної безпеки, як і більшість явищ і процесів соціальної дійсності, історично обумовлена.

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

3. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 35. – Ст. 237.

Ковалив М. В., Иваха В. А. Военная безопасность как фактор стабильности общества

Затрагиваются вопросы военной безопасности как фактора стабильности общества. Рассмотрена взаимосвязь между стабильностью общества и военной безопасностью.

Военная безопасность как качественная характеристика и состояние общества функционально зависят от стабильности. Как результат развития общества, военная безопасность обусловлена уровнем и характером внешней военной экспансии, уровнем и динамикой развития общества. Раскрыта сущность военной безопасности и ее проявления.

Ключевые слова: *военная безопасность, стабильность общества, внешняя агрессия, вооруженное насилие, защита лица, национальные интересы.*

Kovaliv M. V., Ivacha V. O. Military security as a factor of social stability

The peculiarity of modern approaches to the protection of Ukraine from external aggression is determined by the nature of the changes in the world and regional security systems, the transitional state of the former Soviet countries, including Ukraine. These factors require a study of the problem of military security of the state and the society in the context of protecting Ukraine from external aggression, matching the general tendencies of reforming the Ukrainian society with the tasks of reforming the military organization of Ukraine.

Military security of the society is a state of its internal and external public relations, components and elements that provides their security, based on the effective counteraction to the impact of military threats (armed violence), minimizing the negative impacts of military expansion outside, and thus – creating conditions for stability of the society in all public spheres. Reached and provided military security, minimizing or neutralizing military threats, stimulating consolidation of other spheres of social activity, creates conditions that allow the society to maintain viability. At the same time military security is not an absolute guarantee of stability; it only creates favorable conditions for the viability of the society in various fields.

The article deals with the issues of military security as a factor of social stability. Correlation between stability and military security of the society is considered, where military security as qualitative characteristics and state of the society functionally subordinate to stability. The essence of military security and its features are revealed.

Key words: military security, social stability, external aggression, armed violence, protection of the individual, national interests.

Стаття надійшла 16 вересня 2015 р.

УДК 351.74

Я. М. Когут

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз принципів діяльності Національної поліції, а також спробу визначити інші основи поліцейської діяльності цього центрального органу виконавчої влади, зокрема ті, які не відображені в Законі України «Про Національну поліцію». Ці принципи можуть у подальшому бути важливими для підготовки інших нормативно-правових актів, які регламентуватимуть функціонування органів внутрішніх справ.

Ключові слова: міліція, органи внутрішніх справ, поліція, поліцейська діяльність, принципи, реформування.